

Vernatting van veenweidegebieden: de perceptie van melkveehouders

Risico's en kansen

Josine Donders en Judith Westerink

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Vernatting van veenweidegebieden: de perceptie van melkveehouders

Risico's en kansen

Josine Donders en Judith Westerink

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Environmental Research en gesubsidieerd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en een aantal private partners in het kader van de KIA Landbouw Water Voedsel **LWV20244** (projectnummer BO-58-001-009).

Wageningen Environmental Research
Wageningen, april 2024

Gereviewd door:

Marijke Dijkshoorn-Dekker, senior onderzoeker (Wageningen Economic Research)

Akkoord voor publicatie:

Joke de Jong, teamleider van Biodiversiteit en Beleid

Rapport 3346
ISSN 1566-7197

Josine Donders, Judith Westerink, 2024. *Vernatting van veenweidegebieden: de perceptie van melkveehouders; Risico's en kansen*. Wageningen, Wageningen Environmental Research, Rapport 3346. 22 blz.; 1 tab.

Middels vijftien gesprekken met melkveehouders is onderzocht hoe zij aankijken tegen vernatting van veenweidegebieden en daarmee samenhangende risico's voor de bedrijfsvoering: de opkomst van giftige planten en parasieten. De boeren staan niet te springen om vernatting, maar kunnen ermee uit de voeten zolang ze kunnen beweiden. Zij zien mogelijkheden voor aanpassing van de bedrijfsvoering (extensivering; aangepast graslandbeheer; aanpassing veestapel; andere gewassen). Ze hebben daarvoor voldoende grond nodig, droge greppels of naast nattere ook drogere percelen, voldoende tijd en lange termijn marktgaranties. En er is behoefte aan kennis van de relatie tussen vernatting, kruidenrijk grasland, diergezondheid en meer specifiek over de relatie kruiden, bodemtype en diergezondheid. Maar ook zijn er lessen te trekken uit ervaringen met vernatting in het verleden. De boeren missen nog langjarige verdienmodellen i.v.m. extra kosten. Daarnaast biedt herwaardering van de grond volgens hen mogelijkheden. En zij bevelen aan: trek lessen uit ervaringen met vernattingsprocessen uit het verleden.

Trefwoorden: vernatting, veenweide, melkveehouders, diergezondheid, leverbot, lidrus, graslandbeheer, kruiden

Dit rapport is gratis te downloaden van <https://doi.org/10.18174/653836> of op www.wur.nl/environmental-research (ga naar 'Wageningen Environmental Research' in de grijze balk onderaan). Wageningen Environmental Research verstrekt *geen* gedrukte exemplaren van rapporten.

© 2024 Wageningen Environmental Research (instituut binnen de rechtspersoon Stichting Wageningen Research), Postbus 47, 6700 AA Wageningen, T 0317 48 07 00, www.wur.nl/environmental-research. Wageningen Environmental Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking van deze uitgave is toegestaan mits met duidelijke bronvermelding.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor commerciële doeleinden en/of geldelijk gewin.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor die gedeelten van deze uitgave waarvan duidelijk is dat de auteursrechten liggen bij derden en/of zijn voorbehouden.

Wageningen Environmental Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Environmental Research werkt sinds 2003 met een ISO 9001 gecertificeerd kwaliteitsmanagementsysteem. In 2006 heeft Wageningen Environmental Research een milieuzorgsysteem geïmplementeerd, gecertificeerd volgens de norm ISO 14001.

Wageningen Environmental Research geeft via ISO 26000 invulling aan haar maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Wageningen Environmental Research Rapport 3346 | ISSN 1566-7197

Foto omslag: Wim Ozinga

Inhoud

Verantwoording	5
Samenvatting	7
1 Inleiding	9
2 Methode	10
2.1 Verzamelen van data en analyse	10
2.2 De geïnterviewde melkveehouders	10
3 Hoe kijken de boeren naar vernatting?	12
3.1 Bodemdaling en vernatting	12
3.2 Gevolgen van vernatting voor de bedrijfsvoering	12
3.2.1 Grenzen aan vernatting	13
3.2.2 Aanpassing van de bedrijfsvoering bij vernatting	13
3.2.3 Aanbevelingen van de boeren op basis van ervaringen met vernatting	13
3.3 Kansen	14
3.4 Vergoedingsmogelijkheden	14
4 Vernatting en diergezondheid	15
4.1 Risico's: leverbot	15
4.2 Risico's: giftige kruiden en afname voedingswaarde	15
4.3 Strategieën	15
4.3.1 Goed graslandbeheer	15
4.3.2 Chemische bestrijding	16
4.3.3 Aanpassen van de veestapel	17
4.3.4 Kruiden	17
5 Discussie en conclusies	19
Bijlage 1 Vragenlijst	20
Bijlage 2 Codes voor analyse interviews	21

Verantwoording

Rapport: 3346

Projectnummer: BO-58-001-009

Wageningen Environmental Research (WENR) hecht grote waarde aan de kwaliteit van zijn eindproducten. Een review van de rapporten op wetenschappelijke kwaliteit door een referent maakt standaard onderdeel uit van ons kwaliteitsbeleid.

Akkoord referent die het rapport heeft beoordeeld,

functie: Senior onderzoeker

naam: Marijke Dijkshoorn-Dekker

datum: 21 februari 2024

Akkoord teamleider voor de inhoud,

naam: Joke de Jong

datum: 26 maart 2024

Samenvatting

Tegen de achtergrond van de voorgenomen verhoging van grondwaterstanden in veenweidegebieden zijn vijftien korte gesprekken met melkveehouders gevoerd om te onderzoeken hoe zij aankijken tegen vernatting en daarmee samenhangende risico's voor hun bedrijfsvoering. Deze melkveehouders zijn allen deelnemer aan een breder onderzoek naar natuurinclusieve methoden voor de aanpak van giftige onkruiden en parasieten.¹ Inzicht in de perceptie van deze boeren kan helpen strategieën voor sturing te ontwikkelen die boeren motiveren en in staat stellen hun bedrijf mee te ontwikkelen met de vernatting. Te beantwoorden vragen zijn:

1. Hoe kijken de melkveehouders tegen de vernatting aan?
2. Hoe kijken de melkveehouders aan tegen kruidenrijk grasland in relatie tot de vernatting?
3. Welke argumenten gebruiken zij?

De geïnterviewde boeren zien risico's die direct of indirect de diergezondheid betreffen, respectievelijk een verwachte toename van leverbot en ongezonde kruiden, een verwachte afname van de voedingswaarde van het gras en een afname van de weidegang. De perceptie van deze risico's hangt onder meer samen met uitgangspunten die de boeren hanteren (redeneren vanuit de gezondheid van de koe; weidegang is heel belangrijk; wel of niet willen bestrijden met chemische middelen). Daarnaast zien de boeren financiële risico's en onbedoelde bijeffecten zoals meer emissies.

De boeren kunnen met vernatting uit de voeten, zolang ze nog kunnen beweiden. Zij zien mogelijkheden voor aanpassing van de bedrijfsvoering, zoals extensivering, aangepast graslandbeheer, aanpassing veestapel, of andere gewassen. Daarvoor hebben zij voldoende grond nodig, droge greppels of naast nattere ook drogere percelen, voldoende tijd en lange termijn marktgaranties. De geïnterviewde boeren hebben behoefte aan kennis van de relatie tussen vernatting, kruidenrijk grasland en diergezondheid en over natuurvriendelijke maatregelen. Er is met name behoefte aan kennis over de relatie kruiden en bodemtype en diergezondheid. En er is behoefte aan meer inzicht in de kosten en baten van het boeren bij nattere omstandigheden. Langjarige verdienmodellen om extra kosten op te vangen, ontbreken nog. De boeren bevelen aan lessen te trekken uit ervaringen met hogere of wisselende waterpeilen in het verleden.

De geïnterviewde melkveehouders zijn niet representatief voor de melkveehouderij in het veenweidegebied. Het gaat vooral om extensieve en/of biologische boeren die relatief veel aan (agrarisch) natuurbeheer doen. We gaan er echter van uit dat het scala aan overwegingen die zij noemen voor de sector in de breedte herkenbaar zullen zijn. Het verdient aanbeveling om serieus te luisteren naar de risico's en kansen die melkveehouders zien voor de bedrijfsvoering en hun dieren en maatregelen te nemen om hun de gelegenheid te geven om de bedrijfsvoering aan te passen. Te denken valt aan:

- Regelingen voor afwaardering of herwaardering van grond;
- Vergoedingen voor ecosysteemdiensten zoals natuurbeheer, vermeden CO₂-uitstoot en wateropslag;
- Informatie over verdienmodellen, inclusief rekenvoorbeelden;
- Experimenten met alternatieve gewassen, veerassen en natuurinclusieve manieren van werken onder natte omstandigheden, gekoppeld aan studiegroepen van boeren;
- Vormen van zelfbeheer van peilen;
- Onderzoek naar diergezondheidsaspecten van natuurinclusief werken, inclusief kruidenrijk grasland.

---

¹ Het Publiek Private Samenwerkingsproject 'Lekker Bloeien Gezonde Koeien'.

---

1 Inleiding

In het veenweidegebied kan kringlooplandbouw met hogere grondwaterstanden zorgen voor beperking van bodemdaling en herstel van biodiversiteit. Maar er zijn ook potentiële knelpunten die kunnen zorgen voor weerstand onder boeren. Daarom is onderzocht hoe melkveehouders aankijken tegen vernatting en tegen twee belangrijke risico's die daarmee verbonden zijn: de opkomst van giftige planten en van parasieten. Leidt het risico voor de diergezondheid tot zorgen over vernatting bij melkveehouders? Aan welke strategieën denken zij als het om deze risico's gaat of passen zij deze al toe? Meer inzicht in de overwegingen van veehouders bij vernatting kan helpen om strategieën voor sturing te ontwikkelen die boeren kunnen motiveren en die hen in staat stellen om hun bedrijf mee te ontwikkelen met de vernatting.

Dit onderzoek maakt deel uit van een breder onderzoek², waarin wordt onderzocht hoe de risico's van giftige planten en parasieten aangepakt kunnen worden vanuit een natuurinclusief handelingsperspectief. Dat wil zeggen zonder een toename van het gebruik van chemische middelen. Het vermoeden bestaat onder meer dat een grotere diversiteit aan planten in het grasland – vaak een van de gevolgen van vernatting – ook voordelen kan hebben voor de diergezondheid.

Te beantwoorden vragen zijn:

1. Hoe kijken de melkveehouders tegen de vernatting aan?
2. Hoe kijken de melkveehouders aan tegen kruidenrijk grasland in relatie tot vernatting?
3. Welke argumenten gebruiken zij?

In het volgende hoofdstuk bespreken wij onze onderzoeksmethode en geven we een beeld van de respondenten die wij hebben gesproken. De resultaten worden in de daaropvolgende hoofdstukken thematisch beschreven: respectievelijk vernatting en diergezondheid. De inhoud van deze hoofdstukken geeft de kennis, ervaring en meningen van de boeren weer, het zijn niet de meningen van de onderzoekers. In het laatste hoofdstuk (discussie en conclusies) worden de bevindingen door de onderzoekers geduid en worden aanbevelingen gedaan.

---

² Het Publiek Private Samenwerkingsproject project 'Lekker Bloeien Gezonde Koeien'.

---

2 Methode

2.1 Verzamelen van data en analyse

Voor beantwoording van de onderzoeksvragen zijn vijftien korte (online) gesprekken gevoerd met alle melkveehouders die ook deelnemen aan het bredere onderzoek naar natuurinclusieve methoden voor de aanpak van giftige onkruiden en parasieten. Eén gesprek betrof een interview met vader en opvolgster. De deelnemers aan het bredere onderzoek zijn geworven door middel van een uitvraag via verschillende netwerken. Zij zijn allen afkomstig uit veenweidegebieden. Uitgangspunten bij de daaropvolgende selectie waren een spreiding qua voorkomen van lidrus, leverbot en pensbot op het bedrijf, en zoveel mogelijk ook een spreiding van de bedrijven over Nederland. Gangbaar of biologisch boeren was geen selectiecriteria.

De melkveehouders is gevraagd hoe zij aankijken tegen vernatting (zie voor de interviewvragen bijlage 1). De gesprekken zijn opgenomen en woordelijk uitgewerkt in een verslag. Voor drie gesprekken was dit niet of beperkt mogelijk vanwege een slechte internetverbinding. In deze gevallen is wel een verslag gemaakt, zij het niet woordelijk, deels tijdens het gesprek en deels – voor zover mogelijk – aan de hand van de opname.

Voor een herleidbare interpretatie van de data zijn de verslagen gecodeerd aan de hand van codes die samenhangen met: een typering van het bedrijf; houding t.o.v. vernatting (kansen, risico's); ervaring met en strategieën bij vernatting (kruidenrijk, omgaan met giftig onkruid, omgaan met parasieten, goed grasland beheer). Zie bijlage 2 voor de lijst met gebruikte codes.

De resultaten geven geen kwantitatief beeld van de perceptie van de melkveehouders, maar vooral een beeld van de verschillende opvattingen die onder de melkveehouders leven. De deelnemers aan het project zijn niet representatief voor de melkveehouderij in het veenweidegebied. Het gaat vooral om extensieve en/of biologische boeren die relatief veel aan (agraris) natuurbeheer doen. Een groot deel van de boeren heeft ervaring met natte(re) percelen. Wij zijn ervan uitgegaan dat deze groep boeren het brede scala aan kansen en knelpunten zou benoemen die boeren zien, inclusief de zorgen die ook bij gangbare boeren leven.

2.2 De geïnterviewde melkveehouders

Een groot deel van de geïnterviewde boeren doet aan (agraris) natuurbeheer, deels op natuurgrond in opdracht van natuurbeherende organisaties. Er zijn biologische boeren bij, waarvan sommigen met decennialange ervaring als biologisch boer. Een deel doet aan weidevogelbeheer, één bedrijf is opgericht ten behoeve van de weidevogels of weidevogels is een nevendoel. Eén boer bijvoorbeeld combineert reguliere grond met 40 ha natuurgrond, 20 ha moerasgebied en weidevogelgebied. Tabel 1 geeft een overzicht van de omvang van de bedrijven van de geïnterviewde boeren en globaal ook het aandeel natuurland. Voor een deel van de bedrijven is verbreding, waaronder natuurbeheer, belangrijk om voldoende inkomen te genereren.

Tabel 1 Overzicht van de locatie en omvang van de deelnemende bedrijven. De aantallen rundvee en hectares zijn bij benadering.

Provincie/gebied	Rundvee	Totaal aantal ha	Aandeel natuurland (ha) *
Noord-Holland	720	430	#
Noord-Holland	55	84	84/84
Utrecht	240	75	onderdeel van landgoed
Utrecht	85	48	op 20 (ha) slootkantbeheer
Utrecht	60	45	
Utrecht	300	280	deels
Utrecht	120	80	80/80
Utrecht	110	55	55/55
Zuid-Holland/Alblasserwaard	110	48	25/45 (uitgesteld maaibeheer)
Zuid-Holland/Alblasserwaard	125	90	45/90 (SBB)
Zuid-Holland/Alblasserwaard	200 (inclusief ossen afmesten)	162	162/162
Zuid-Holland/Krimpenerwaard	120	55	5/55
Zuid-Holland/Krimpenerwaard	150	50	+ extra gepacht
Zuid-Holland/Krimpenerwaard	40	55	50/55
Zuid-Holland/Midden-Delfland	120	60	20/60

* Voor zover bekend; betreft deels extensief en natuurlijk beheer, maar niet per se met een specifiek beheerspakket.

Slechts een deel van de bedrijven is gevestigd op puur veen. Verschillende boeren hebben op zijn minst deels klei op veen en één boer zit weliswaar op veen, maar heeft zand op 1.20 m en veel kweldruk, maar 'niet het veen dat elk jaar zakt'. Verschillende boeren hebben naast nattere percelen ook een of meer drogere, wat hoger gelegen percelen. En een groot deel van de boeren heeft ervaring met bijvoorbeeld plasdras, beheer van natte natuurlanden, onderbemaling, drukdrainage of actief peilbeheer in eigen hand.

---

3 Hoe kijken de boeren naar vernatting?

3.1 Bodemdaling en vernatting

Vernatting om inklinking tegen te gaan speelt volgens de boeren met klei op veen niet bij hen. Zij zijn van mening dat deze bodem veel minder verzakingsgevoelig is dan veen. Volgens één boer in de Krimpenerwaard is vernatting niet nodig omdat dit gebied al nat genoeg is. Maar los van de mate waarin het speelt in het eigen gebied ziet een aantal boeren de noodzaak van vernatting: *'want het veen zakt steeds harder'* en het is nodig voor de natuur, goed voor de weidevogels of voor de biodiversiteit. Meerdere boeren noemen daarnaast CO₂-reductie als doel van vernatting. Een van de boeren benoemt het niet zozeer als noodzakelijk, maar verwacht dat *'het toch in de veenweidegebieden gaat komen, op welke wijze dan ook'*.

De boeren zetten ook vraagtekens bij vernatting ten bate van het tegengaan van de inklinking: helpt vernatting wel? Eén boer ziet oude greppels inklinken als gevolg van droogte/hitte en verwacht dat infiltratie daar niet tegenop kan. Een ander ziet dat het midden van de percelen juist inklinkt als daar water op komt te staan. Is de zeespiegelstijging misschien een belangrijkere oorzaak van de bodemdaling? Is het niet beter om te kijken naar de bodem in plaats van naar vernatting: *'In een gezonde bodem zit lucht en die houdt zich van nature beter.'* Of er worden onbedoelde negatieve bijeffecten gezien. Bijvoorbeeld als het natter wordt, staan dieren langer op stal en dat betekent meer mestopslag en dus meer emissies en minder bodemvruchtbaarheid betekent minder bodemleven en minder voedsel voor oudervogels. Ten aanzien van het CO₂-doel wordt opgemerkt dat het lastig is te meten of vernatting werkt. Eén boer merkt op dat vernatting jammer is van het landschap. Een positief bijeffect van vernatting kan zijn dat het droogteschade in de zomer voorkomt.

3.2 Gevolgen van vernatting voor de bedrijfsvoering

Vernatting is noodzakelijk of goed, maar ook spannend, een uitdaging of lastig. De boeren geven aan dat zij hun bedrijf willen kunnen blijven runnen. Dat kan betekenen dat er voor hen een grens is aan hoe nat het kan worden, dat er een aantal problemen opgelost moet worden en/of dat maatwerk belangrijk is. De belangrijkste risico's die de boeren zien, betreffen direct of indirect de diergezondheid. Direct als het gaat om een toename van de leverbotdruk en een toename van kruiden zoals lidrus die niet gezond zijn, indirect van invloed op de diergezondheid kunnen zijn een verminderde voedingswaarde van het gras en minder weidegang (zie hoofdstuk 4). Daarnaast kunnen er negatieve effecten zijn op de bodem zoals spoorvorming, dichtslaan, verminderde vruchtbaarheid (*'venige klei of kleilig veen wordt bij vernatting een harde plaat'*). Het kan leiden tot een verminderde toegankelijkheid van het perceel als gevolg van vertrapping of dichtrijden. De boeren zien ook financiële risico's, zoals de afname van de waarde van de grond of, als gevolg van minder weidegang, een afname van de melkproductie, meer mestopslag en dus meer emissies. De grasopbrengst wordt minder bijvoorbeeld, omdat natte gronden kouder zijn, waardoor het gras pas later in het voorjaar gaat groeien. En ook een toename van lidrus remt de grasgroei. Een van de geïnterviewde boeren voorziet extra kosten omdat werkzaamheden – bewerken en bemesten – op andere momenten moeten plaatsvinden en moeilijker te plannen zijn.

Ook wordt opgemerkt dat het gesprek met natuurorganisaties en de overheid ingewikkeld is. En het wordt lastiger als meer instanties gaan bepalen wat wanneer kan: *'Veengronden zijn toch al gronden die moeilijker te bewerken zijn [...] Plannen is nu al moeilijk, dat is sowieso al lastig. Maar als je ook nog met een hele natte situatie van je grond rekening moet houden, met de regen nog natter, en je gaat met allerlei regels te maken krijgen, die zeggen, je mag het water toch niet naar beneden nu doen. Dus je krijgt andere instanties die zich ermee gaan bemoeien. Dan wordt het wel lastig om bijvoorbeeld nog redelijk goed veevoer te winnen om de winter te kunnen overleven.'*

Eén boer merkt op: *'We zijn er ook op voorbereid en in die zin niet bang voor.'* Maar meerdere boeren geven aan dat vernatting spannend is, omdat het iets is voor de langere termijn en niet makkelijk is terug te draaien. Sommige boeren vinden dat het bedrijf kwetsbaarder wordt, omdat je minder dan voorheen naast natte ook droge plekken hebt waar je met het vee naar kunt uitwijken.

3.2.1 Grenzen aan vernatting

Een droge greppel is voor meerdere boeren een belangrijke grens, met name om de leverbotcyclus te doorbreken. Het is zoeken naar het optimale peil waarbij het water het land niet oploopt en de oxidatie van het veen tot een minimum beperkt blijft. Maar ook effecten van vernatting op de toegankelijkheid van percelen maken dat er voor sommige boeren een grens is aan vernatting, bijvoorbeeld voor een boer die vindt dat het mogelijk moet blijven om vroeg in het jaar met de koeien naar buiten te kunnen. Deze boer verwacht dat het land met een waterpeil (met onderwaterdrainage) tot minimaal 30 cm nog goed bruikbaar is en doet mee aan een proef om dit te onderzoeken. Soms botst het met uitgangspunten waar de boeren aan hechten: *'Spannend omdat je op de gezondheid van de dieren moet letten. Als biologische boer redeneren wij vanuit de gezondheid van koeien.'* En zoals voor de boer die weidegang heel belangrijk vindt: *'Dan sta ik straks meer op stal dan ik wil, dus dat zie ik als een bedreiging; [dat is] de omgekeerde wereld.'* En hoe ga je met deze risico's om als je leverbot niet wil bestrijden met chemische middelen of bijvoorbeeld liever niet te veel krachtvoer wil bijvoeren?

3.2.2 Aanpassing van de bedrijfsvoering bij vernatting

De verwachting is dat vernatting om aanpassingen van het bedrijf vraagt, zoals extensivering, het telen van andere gewassen of het hebben van of fokken van een andere veestapel. Deze aanpassingen zijn niet per se makkelijk. Extensiveren is lastig vanwege de hoge prijzen en beperkte beschikbaarheid van grond. En minder dieren houden, heeft grote gevolgen voor het verdienmodel. Volgens de geïnterviewden zou het helpen als gronden flink afgewaardeerd worden, zodat er kapitaal vrijkomt om bijvoorbeeld een andere stalvorm te bouwen. Als er minder, of niet zoveel mogelijk melk per ha wordt gegenereerd, kunnen beheerpakketten die passen bij vernatting helpen voldoende inkomsten te houden. Het telen van andere gewassen (bijvoorbeeld lisdodde) is volgens een enkele geïnterviewde mogelijk, maar wordt zonder lange termijn marktgaranties als erg risicovol gezien. Voor het aanpassen van de veestapel – het zoeken naar goede genen van dieren die zich redden bij vernatting – is tijd nodig.

Volgens de geïnterviewden hangt wat kan, wat nodig is en hoe, ook af van de uitgangssituatie zoals de grondsoort. Alle aspecten meewegen, integraal denken en het inzetten van infiltratietechnieken (bijvoorbeeld greppelinfiltraties, onderwaterdrainage, flexibel peilbeheer) kunnen helpen ervoor te zorgen dat melkvee houden mogelijk blijft. Maar daar is ook nog onderzoek voor nodig. Bij welke infiltratietechnieken blijft melkvee houden mogelijk? De geïnterviewde boeren stellen zichzelf ook onderzoekend op. Alle boeren waar mee is gesproken, doen mee aan experimenten die deel uitmaken van onderhavig onderzoek, maar verschillende van hen hebben ook al aan andere onderzoeken meegewerkt of zij hebben contacten met deskundigen (bijvoorbeeld van het KTC in Zegveld). Sommigen *'spelen zelf al met vernatting'*. Soms komt een boer daarbij een andere partij tegen die moeite heeft met vernatting, zoals het waterschap.

3.2.3 Aanbevelingen van de boeren op basis van ervaringen met vernatting

De geïnterviewde boeren hebben al ervaring met vernatten of met nattere gronden, bijvoorbeeld met plasdras, met drukdrainage en actief peilbeheer. Er is ervaring met onderbemaling die wordt aangepast aan de omstandigheden en bijvoorbeeld tijdelijk wordt uitgezet tot het perceel nat is of tot de greppels vol zijn ten behoeve van de weidevogels. En er is ervaring met het beheren van natte natuurgronden. Op basis van deze ervaringen doen de boeren een aantal aanbevelingen:

- Trek lessen uit de ervaringen met hoogwater of eerdere peilverhogen. Kijk naar het verleden toen het water minder gereguleerd was.
- De focus zou eigenlijk moeten liggen op het beheersen van het grondwaterpeil in plaats van op het slootwaterpeil.
- Neem de tijd voor de peilverhogingen: zet kleine stapjes zodat de omgeving (natuurgrond) eraan kan wennen en boeren voldoende tijd hebben om de veestapel erop aan te passen.

3.3 Kansen

De vraag of vernatting ook kansen biedt, wordt door verschillende boeren vertaald naar waar zien zij kansen om bij vernatting te blijven boeren. Genoemd worden vooral extensiveren en ook wel dat je natuur en landbouw meer laat samenwerken. Een reguliere boer biedt het weinig kansen, is de gedachte. Eén boer wil wel in de vernatting meegaan als dat de enige manier is om te blijven boeren. Voor een andere boer bood het feit dat de meeste boeren weggetrokken uit het gebied in verband met de vernatting, juist een kans om aan grond te komen. Maar niet alle boeren hebben al nagedacht over kansen. Een aantal geïnterviewde boeren heeft het gevoel dat er op dit moment nog onvoldoende perspectieven zijn of onvoldoende onderzocht zijn.

Eén boer noemt – gevraagd naar kansen – een positief bijeffect van het afwaarderen van grond: *'dicht langs stadsranden kan door vernatten, het afwaarderen van de grond, de grond als natuur beheren, dat de stadsuitbreidingen misschien indammen'*.

Misschien ook een kans, hoewel niet expliciet als zodanig benoemd in de interviews, is de expertise die boeren wel hebben en terreinbeheerders niet, als het gaat om het houden van vee. *'Een terreinbeheerder die vee houdt, dat is nog nooit een succes geweest. Misschien voor beheer wel, maar niet voor vee. [...]. Ze hebben geen ervaring met vee, zien dingen veel te laat en als je bij moet voeren dan, [...]. Ze hebben geen stal, in veenweidegebied kan je ze niet jaarrond buiten laten. Dan krijg je natuurlijk een hele lastige situatie. Dus daarom zijn wij er ook ingesprongen.'*

3.4 Vergoedingsmogelijkheden

Naast voldoende grond om te kunnen extensiveren, bepalen mogelijkheden om voldoende inkomsten te genereren mede of er kansen worden gezien. Het is nog maar de vraag of er een vergoeding komt voor het extra werk of een verminderde opbrengst, als gevolg van vernatting. Doelstellingen voor weidevogelbeheer worden beter haalbaar met vernatting, 'maar een verdienmodel ontbreekt, evenals waardering vanuit de maatschappij'. 'Subsidie voor het halen van natuurdoelen is geen verdienmodel'. Carbon credits en dergelijke zijn tot dusver een matig verdienmodel gebleken en de vermeden CO₂-uitstoot die haalbaar is, is te klein om te kunnen verzilveren. Deels overstappen op andere teelten (zoals lisdodde) op eigen grond is een kans, mits er goede, lange termijn marktgaranties komen.

Er wordt een aantal opties in positieve zin genoemd die te maken hebben met het afwaarderen van grond en specifieke vergoedingen:

- Pachten van natuurgrond met een lage kostprijs in combinatie met een hectaretoeslag (GLB) voor extra beheerinspanningen en verminderde opbrengst.
- Oplossingen zoeken voor de hoge grondprijzen bijvoorbeeld in de vorm van grondbanken, waarbij de overheid grond opkoopt en tegen een redelijke prijs verpacht aan boeren; of via een tussenvorm tussen agrarisch en particulier natuurbeheer, waarmee de grond voor de helft afgewaardeerd kan worden, de grond bruikbaar blijft voor de landbouw en waterpeilverhoging of weidevogelbeheer mogelijk zijn. Dit maakt kapitaal vrij om meer grond aan te kopen voor extensivering.
- Bij sterk verhoogd waterpeil grond afwaarderen (door het waterschap) ten behoeve van waterberging.
- Vergoedingen voor beheer in opdracht van natuurorganisaties (maaien, afvoeren, composteren), al dan niet in combinatie met verbreding (bijvoorbeeld het ontvangen van groepen).
- Vergoedingen via kritische prestatie-indicatoren (KPI's).

---

4 Vernatting en diergezondheid

4.1 Risico's: leverbot

Vooraf een toename van leverbot en soms ook andere parasieten, vormt volgens een groot deel van de ondervraagde boeren een serieuze (potentiële) bedreiging bij vernatting. De mate waarin de boeren dit als bedreiging zien, hangt deels samen met de eerder genoemde uitgangspunten die zij hanteren, het belang dat zij hechten aan weidegang, wel of geen (preventieve, chemische) middelen willen gebruiken voor de bestrijding van parasieten of, voor een boer met de gezondheid van het vee als uitgangspunt: *'een aangetaste lever kan niet gezond zijn'*. Maar de mate van dreiging die de boeren zien, hangt ook samen met de perceptie van de impact van leverbot op de diergezondheid en met de perceptie van de weerstand van de eigen veestapel.

De ervaringen met leverbot verschillen. Op twee bedrijven met leverbot is geen effect merkbaar op de gezondheid van de dieren. De boeren denken dat dit wellicht is te danken aan de goede weerstand van de veestapel. Maar op twee andere bedrijven zien ze wel degelijk effect: *'als daar dan pens- of leverbot erbij komt, wil je niet weten hoe ze op stal komen'* of is de ervaring dat er dieren doodgaan als er minder wordt behandeld. Eén bedrijf is afgestapt van behandeling, maar monitort nog wel. Besmetting komt nog wel voor, maar niet meer erg. Bij hele natte periodes, soms een paar weken in de zomer of het najaar, blijft het vee even binnen. Dit bedrijf heeft overigens behalve natte ook drogere percelen.

Hoewel leverbot wel duidelijk wordt gezien als gezondheidsrisico van vernatting, geven meerdere boeren ook aan dat het niet altijd duidelijk is waar besmetting vandaan komt en of effecten op de diergezondheid daar een-op-een aan zijn te koppelen. Op het bedrijf waar dieren doodgingen toen er minder werd behandeld, was meer aan de hand.

4.2 Risico's: giftige kruiden en afname voedingswaarde

De verwachting is dat bij vernatting niet alleen de grasopbrengst afneemt, maar ook de kwaliteit van het voer, met als risico dat koeien niet jaarrond voldoende energie uit het eigen voer kunnen halen (in eerste instantie vrij veel eiwitten en weinig suikers en in het najaar gebrek aan structuur). En als je dan als boer naar een bepaald productieniveau streeft, gaat dat ten koste van de gezondheid van de koe.

De boeren verwachten dat sommige kruidensoorten die opkomen door vernatting bevorderlijk zullen zijn voor de diergezondheid, maar andere niet. Met name lidrus zal toenemen en het wordt lastiger er tijdig tegen op te treden. Behalve dat lidrus de grasgroei remt, heeft het invloed op de smaak van het voer en bevat het gifstoffen, waardoor de pens minder goed werkt. Eén geïnterviewde ziet dat echt als een probleem, maar tegelijkertijd ook: *'Als ik de lidrus en ridderzuring in de hand kan houden, heb ik daar geen moeite mee. Dat zijn ook waardplanten, alles hoort erbij'*.

4.3 Strategieën

4.3.1 Goed graslandbeheer

De meeste boeren denken dat goed graslandbeheer helpt tegen parasieten en giftige onkruiden. Het is op zijn minst een deel van de oplossing. Sommige boeren geven aan behoefte te hebben aan meer kennis over hoe het grasland te beheren ten behoeve van de diergezondheid. Een van hen ziet de huidige manieren om parasieten en bijvoorbeeld lidrus te bestrijden op een natuurlijke manier op dit moment nog vooral als symptoombestrijding, arbeidsintensief of technisch te duur.

Wat goed graslandbeheer is, is volgens de boeren afhankelijk van situatie en doel. Voor de een staat goed graslandbeheer in dienst van de koe: onkruiden beheersen en constant voldoende en smakelijk grasaanbod. Voor een ander is het halen van natuurdoelen de 'licence to produce' en dat betekent kiezen voor inheemse kruiden die bij de grondsoort passen. Of bijvoorbeeld hier en daar een bos brandnetels laten staan als er rupsen of eitjes in zitten. *'Iemand die volvelds onkruid [chemisch] moet bestrijden, kan geen graslanden beheren'*. Voor natuur is 100% weiden het beste, voor productie is afwisselend maaien en weiden beter, want je krijgt een meer gesloten grasmat waardoor ongewenste kruiden niet kiemen. Een ander redeneert vanuit de bodem: welke stoffen heeft de bodem nodig om goed te kunnen functioneren? Dat kan leiden tot een lager bemestingsniveau. Of de zode, of blijvend grasland of de draagkracht zou leidend moeten zijn. Gaat het om intensief of extensief graslandbeheer of om de balans? Dan is goed graslandbeheer bijvoorbeeld dat je zo beheert dat je én bruikbaar voer hebt voor koeien, dat het niet verruigt én dat je rekening houdt met natuurwaarden. Of dat je het beheer op het ene perceel meer richt op de productie van voer, en op een ander perceel vooral op natuurdoelen. Bijvoorbeeld door laat maaien gaan de zoden openstaan, niet goed voor de productie, maar wel goed voor kruiden die de kans moeten krijgen om te bloeien. Maar er is ook een boer die 'eenvoud' belangrijk vindt: niet te veel bewerkingen, maar bemesten, maaien en weiden.

Met goed graslandbeheer streven de boeren naar: kwaliteit en diversiteit; een gezonde bodem; gesloten zoden; voorkomen van ruigte; voorkomen dat giftige onkruiden zich verspreiden; bijdragen aan biodiversiteit zoals insecten. De boeren delen hun kennis en ervaring: niet te vroeg inscharen om vertrapping te voorkomen; geen graslandvernieuwing of grondkerende bewerkingen; vaste mest is goed voor bodem en bodemleven; de cyclus van de leverbotslak kan onderbroken worden door greppels extra leeg te halen. Specifieke kruiden zijn uit te trekken of te steken, je kunt maaien voordat een soort kan uitzaaien, maaien op een specifieke hoogte waardoor je alleen de ongewenste soorten meeneemt, pleksgewijs maaien, meer de ketting gebruiken en slepen; lidrus intensief rollen, met de bloter eroverheen, kort afmaaien en in de winter als het vriest nog eens; gebruik van de wiedegge. Je kunt het vee inzetten, bijvoorbeeld brandnetel verdwijnt door vertrapping als je een paaltje met voerbak er midden in zet. Schapen eten andere kruiden dan koeien, en in combinatie met jongvee houden zij bijvoorbeeld de ridderzuring kort. Het gaat veelal om combinaties van maatregelen: *'En indien nodig steken, voorkomen dat [onkruiden] zaaien. Het gebied is gevoelig voor pitrus, lidrus en heermoes, die houden we kort, maaien ook in de winter nog een keer. Pitrus die groeit hard, dan maai ik de toppen, de zaden, uit de pitrus op 20 cm, en de kruiden blijven staan, die zijn korter, die moeten blijven'*. Het is soms zoeken en leren. Bijvoorbeeld hoe het moet met lidrus, of *'in het begin haalden we elke stekel en ridderzuring weg, tot je beseft, dat je het soms niet kan bijhouden, en dan verdwijnt het ook weer'*. Maar er zijn ook dilemma's: *'randenbeheer langs slootkanten is een risico bij agrarisch natuurbeheer: je wil niet dat je koeien besmet worden met leverbot. Dat zijn wel dingen waar je wel eens over na denkt, van is het wel verstandig? Maar tot nog toe gaat dat goed'*.

Ten aanzien van het beheersen van lidrus zijn er ook vragen. Schaadt intensief rollen van lidrus niet ook de gewenste kruiden? En is goed graslandbeheer wel afdoende om lidrus, *'een soort die al sinds de ijstijd stand houdt'*, onder controle te houden?

Ontwikkeling van parasieten heeft volgens een boer niet alleen met graslandbeheer maar ook met waterbeheer te maken, en daar zit een spanningsveld. Parasieten voorkom je door een goede combi van maaien en weiden en daarvoor zijn voldoende percelen nodig die niet allemaal even nat zijn, waartussen je kunt wisselen. Een enkele boer geeft aan dat bij heel extensief beheer de kans op ongewenste kruiden groter is. Het beheersen van parasieten of onkruiden kan lastiger zijn of om meer maatregelen vragen. Er is meer focus op de gezondheid van de bodem nodig en bijvoorbeeld bekalken kan nodig zijn. Sommigen onkruidsoorten verdwijnen juist in natte omstandigheden.

4.3.2 Chemische bestrijding

De geïnterviewde boeren zijn over het algemeen op zijn minst terughoudend als het gaat om chemische bestrijding van giftige onkruiden. De meeste willen geen chemische middelen gebruiken, bestrijding zou liefst op een natuurlijke manier moeten kunnen. Tegelijk vragen andere zich af of het wel helemaal is te voorkomen. Zij denken dat je bij goed graslandbeheer kunt volstaan met plaatselijk heel weinig chemische middelen.

Ook als het gaat om het bestrijden van parasieten willen de geïnterviewde boeren liever geen of zo min mogelijk chemische middelen gebruiken. Zij denken dat bij schapen natuurlijke middelen een alternatief kunnen zijn en je kunt schapen vaker scheren, waardoor *Lucilia*-vliegen minder aangelokt worden. Koeien twee keer per dag een schoon stuk land geven helpt ook om besmetting met parasieten te voorkomen. Een deel van de boeren behandelt deels met chemische middelen, bijvoorbeeld alleen jongvee, waarna de koeien 10-12 jaar worden zonder ontwormen. Of alleen soms, preventief, daarbij wel worstelend met de vraag wanneer het wel en wanneer het niet nodig is. Een boer is afgestapt van standaard behandelen en monitort of *'het niet uit de hand loopt'*. De boer die recentelijk is gestopt met preventief behandelen, ziet dat wel als een gok. De boer die ziet dat leverbot de weerstand van de koe erg aantast, vreest dat bij vernatting chemische middelen onontkoombaar worden. Eén boer behandelt de koeien standaard met Tribex bij het droogzetten.

Alternatieven voor chemisch behandelen kunnen tijdrovender zijn: *'Wij zijn heel erg gewend aan de snelheid en het gemak. En al die dingen die vragen arbeid, vragen tijd, die vragen inzet'*.

4.3.3 Aanpassen van de veestapel

Een paar boeren denkt dat het mogelijk is de veestapel op nattere omstandigheden aan te passen en daarbij bijvoorbeeld te kijken naar het vee dat in het gebied liep toen het waterpeil minder gereguleerd was en hoger stond. Een van de boeren heeft al ervaring met een fokstier afkomstig uit Waterland, die prima om kan gaan met het rantsoen dat onder nattere omstandigheden groeit. En er is een boer die denkt dat hij de koeien op een andere manier zal gaan selecteren.

4.3.4 Kruiden

4.3.4.1 Ervaringen met kruiden

Onderhavig onderzoek maakt deel uit van een breder onderzoek naar natuurinclusieve manieren om risico's voor de diergezondheid die met vernatting verbonden zijn, aan te pakken. Een van de opties die wordt onderzocht is kruidenrijk grasland. Daarom is de boeren ook gevraagd hoe zij hier tegenaan kijken. Meerdere van de geïnterviewde boeren hebben positieve ervaringen met kruidenrijk grasland. Als natuurliefhebber, als biologisch boer, op natuurgrond, voor weidevogels, omdat het een recreatiegebied is *'en dan wil je wat laten zien'*. Enkel kiezen nadrukkelijk voor inheemse kruiden, passend bij de grondsoort. Die komen vanzelf als je het beheer aanpast.

De opbrengst van natuurgrasland is wel lager. De boeren verschillen van mening over de kwaliteit, over de voedingswaarde. Volgens de een is de voedingswaarde laag, *'daar kun je niks mee'*, volgens anderen is het een goede structuurbron, of goed, mits het onderdeel is van een rantsoen met ook beter gras. Maar er is ook een boer die vindt dat er meer voedingswaarde in zit, meer (bio)diversiteit, en vergelijkt gangbaar grasland met *'wanneer je zelf elke dag spinazie eet en nooit wat anders'*. Een van de boeren hoopte dat hij minder mineralen zou hoeven bijvoeren, maar dat effect bleek er niet te zijn. Hoewel deze boer ook zag dat de koeien het niet wilden eten, zeggen anderen dat de koeien de diversiteit juist heel smakelijk vinden. En bijvoorbeeld: *'Als we veel brandnetels hebben, maaien we ze en kuilen we ze in. De koeien doen er een moord voor'*. Maar het verschilt per kruidensoort. Boterbloemen kunnen gaan overheersen en bevorderen de smaak niet. Er is ook een boer die denkt dat de koeien minder kieskeurig worden.

4.3.4.2 Kruiden op veen- of kleigrond

In zijn algemeenheid denken de boeren, of is de ervaring, dat het heel lastig is om bepaalde kruidensoorten op veen te krijgen, omdat die grond rijk en zuur is waardoor gras *'overwint'*. Verschralen helpt wel, maar toch is het idee dat kruidenrijk grasland beter past bij arme zandgronden met meer teeltwisselingen. *'In het veenweidegebied moet je niet te veel in de grond gaan rommelen.'* Er zijn wel kruiden die in de natte (veen)gebieden van nature thuishoren. Een van de boeren heeft een perceel met oud (blijvend) grasland met veertig soorten. Maar bijvoorbeeld cichorei en duizendblad, waarvan bekend is dat ze effect hebben op parasieten, groeien niet op heel natte (veen)grond. Afhankelijk van de mate van vernatting zou het kunnen helpen als je droge en natte percelen kunt combineren. Dat geeft een grotere diversiteit aan kruiden op het bedrijf.

Er is beperkt ervaring met het inzaaien van hoogproductieve kruidenmengsels en het is nog de vraag hoe dat gaat functioneren. Deels is het de ervaring dat het een goede opbrengst geeft, maar één boer vindt hoogproductieve mengsels een hype. Op één bedrijf mislukte een experiment met het inzaaien van kruiden, het is niet duidelijk of het hier om een hoogproductief mengsel ging.

4.3.4.3 Kruiden en diergezondheid

Meerdere boeren verwachten dat kruiden een positief effect hebben op de gezondheid, op de weerstand van de koeien, maar kunnen dat niet hard maken. Ze verwachten ook dat het lastig is om dat wetenschappelijk te bewijzen. Het is moeilijk te meten. Het is meer een overtuiging, een gevoelskwestie of gebaseerd op een 'holistische benadering' of, wat zij in de praktijk zien, hoe vitaal de dieren zijn. Het is ook lastig om te zeggen of het om de kruiden gaat, om de structuurwaarde, om mineralen en sporenelementen of om een combinatie daarvan. De kennis hierover ontbreekt of is – denken de boeren – misschien wel verloren gegaan.

Mogelijk helpen kruiden via een betere weerstand ook tegen parasieten, maar ook daar ontbreekt volgens de boeren kennis: welke kruiden helpen? Helpt het voldoende als de besmettingsgraad door de vernatting omhooggaat? Eén boer verwacht niet dat kruiden helpen om de weerstand tegen parasieten te verhogen. Een groot deel van de boeren heeft de overtuiging of de ervaring dat koeien zelf aanvoelen wat zij nodig hebben om gezond te blijven: *'Als ze bepaalde dingen voelen, eten ze bepaalde dingen. Want soms eten koeien allemaal wilgentakken en soms niet. Het lijkt of de koeien zichzelf corrigeren.'* Een enkeling baseert zich op onderzoek waar dit uit blijkt. Mogelijk schadelijke kruiden laten de koeien staan bij het weiden.

---

5 Discussie en conclusies

De veehouders doen op vrijwillige basis mee aan dit onderzoek, wat zorgt voor een *selection bias*. De geïnterviewden zijn vooral extensieve en/of biologische boeren die relatief veel aan (agrarisch) natuurbeheer doen. Hierdoor zijn de resultaten niet representatief. Echter de boeren noemen een scala aan overwegingen die voor de sector in de breedte herkenbaar zullen zijn. Zij doen dit vanuit de ervaringen op het eigen bedrijf, ervaringen met proeven, bij henzelf, bij anderen of op basis van contacten met deskundigen. Een deel van de eigen ervaringen betreft wat de boeren waarnemen, soms is het meer een gevoel, niet altijd te duiden waar het vandaan komt.

De boeren staan niet te springen om verdere vernatting, maar kunnen ermee uit de voeten zolang ze nog kunnen beweiden. Voor de een betekent dat dat zij greppels droog moeten kunnen houden. Voor de ander dat er naast nattere ook drogere percelen nodig zijn. Ten aanzien van het proces van het verhogen van het waterpeil zijn er volgens de boeren lessen te trekken uit ervaringen hiermee in het verleden.

De boeren hebben weliswaar zorgen over de gevolgen van vernatting, maar zien ook mogelijkheden voor aangepast graslandbeheer of aanpassing van de veestapel. Voor deze aanpassingen is wel voldoende tijd nodig. Sommigen zien kansen, bijvoorbeeld extensivering. Daarvoor is voldoende grond nodig. Een aantal benoemt ongewenste bijeffecten, zoals hogere ammoniakemissies en meer mestopslag als gevolg van minder weidegang: verduurzaming moet integraal bekeken worden.

Er is behoefte aan kennis van de relatie tussen vernatting, kruidenrijk grasland en diergezondheid en over natuurvriendelijke maatregelen. Daarbij is er behoefte aan specifieke kennis over de relatie kruiden en bodemtype en diergezondheid. De boeren zouden graag zien dat er ook op dit punt lessen worden getrokken uit ervaringen met hogere of wisselende waterpeilen in het verleden.

Verder is er behoefte aan meer inzicht in de kosten en baten van boeren bij nattere omstandigheden. Langjarige verdienmodellen om extra kosten op te vangen, ontbreken volgens de boeren vooralsnog.

Wij bevelen aan dat in plannen voor vernatting serieus geluisterd wordt naar de risico's en kansen die melkveehouders zien voor hun bedrijfsvoering en hun dieren en dat maatregelen worden genomen om hun de gelegenheid te geven om de bedrijfsvoering aan te passen. Te denken valt aan:

- Regelingen voor afwaardering of herwaardering van grond;
- Vergoedingen voor ecosysteemdiensten zoals natuurbeheer, vermeden CO₂-uitstoot en wateropslag;
- Informatie over verdienmodellen, inclusief rekenvoorbeelden;
- Experimenten met alternatieve gewassen, veerassen en natuurinclusieve manieren van werken onder natte omstandigheden, gekoppeld aan studiegroepen van boeren;
- Vormen van zelfbeheer van peilen;
- Onderzoek naar diergezondheidsaspecten van natuurinclusief werken, inclusief kruidenrijk grasland.

Bijlage 1 Vragenlijst

1. Hoe staat u tegenover vernatting van het veenweidegebied?
  - a. Wat is uw eigen ervaring met vernatting?
  - b. Welke kansen ziet u voor uw bedrijf bij vernatting?
  - c. Welke bedreigingen ziet u voor uw bedrijf bij vernatting?
  - d. Welke effecten verwacht u op diergezondheid?

2. Hoe staat u tegenover extensief kruidenrijk grasland (met een grote diversiteit aan inheemse planten)?
  - a. Wat is uw ervaring met extensief kruidenrijk grasland?
  - b. Welke effecten ziet u op diergezondheid?
  - c. Verwacht u dat extensief kruidenrijk grasland bij vernatting kan helpen om de weerstand van het vee tegen parasieten te verhogen?

3. Verwacht u dat goed graslandbeheer bij vernatting kan helpen in het beheersen van giftige planten en parasieten?

4. Wat is goed graslandbeheer volgens u?

Bijlage 2 Codes voor analyse interviews

	Code		Subcode	
Typering bedrijven				
Omvang	Oh	Omvang hectares		
	Ov	Omvang veestapel		
Verdienmodel	VM		m-v-n-b-g	melk/verbreed/natuurbeheer/biologisch /gangbaar
Grond	BG	Grondsoort		
	BB	Beleidsregime		Natuurgrond, regulier,
TyperingOverig	O			
Vernatting				
VernattingHouding	VH	houding/opvatting t.a.v. vernatting/nat	g-m-v-o-vw	grens-maatwerk-voorwaarde-oplossing-verwachting
VernattingsRisico's	VR	risico's/nadelen voor het eigen bedrijf als gevolg van vernatting?	d-b-a-	Diergezondheid-bodem-anders
VernattingsKans	VK	kansen/voordelen voor het eigen bedrijf bij vernatting?		
Natuur				
NatuurHouding	N	houding/opvatting t.a.v.	n-o-nb	natuur-organisatie-natuurbeleid
Kruidenrijk				
Kruiden	K	Opvatting over kruidenrijk	d-b-a	Diergezondheid-bodem-anders
Omgaan met giftige onkruiden				
GifitgOnkruid	GO	Omgaan met giftige onkruiden	ch-gb-dm-mw	Chemisch-graslandbeheer-diermanagement-maatwerk
Omgaan met parasieten				
Parasieten	P	Omgaan met parasieten	ch-gb-dm-mw	Chemisch-graslandbeheer-diermanagement-maatwerk
Goed graslandbeheer				
Goed Graslandbeheer algemeen	GB	Wat is goed graslandbeheer niet specifiek voor parasieten of giftige onkruiden?		
Overig	O			

Wageningen Environmental Research
Postbus 47
6700 AA Wageningen
T 0317 48 07 00
wur.nl/environmental-research

Wageningen Environmental Research
Rapport 3346
ISSN 1566-7197

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 7.600 medewerkers (6.700 fte) en 13.100 studenten en ruim 150.000 Leven Lang Leren-deelnemers behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Environmental Research
Postbus 47
6700 AB Wageningen
T 0317 48 07 00
wur.nl/environmental-research

Rapport 3346
ISSN 1566-7197

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 7.600 medewerkers (6.700 fte) en 13.100 studenten en ruim 150.000 Leven Lang Leren-deelnemers behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

